

דפי עיון

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.
וכך הוא אומר:
"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

במפרשים

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

י"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ב.שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"ג

פרשת משפטים

א. תוספת ברכה.
פרק כא' פסוק יט':

ועיין ברמב"ן פרשה בחקתי בפסוק ונתתי משכני בתוכם (כ"ו י"א), שמהנכון ליראי ה' שלא לדרוש ברופאים כי אם להתפלל לה' ויש סמך לזה בדה"ב (ט"ז י"ב) באסא המלך כתיב ב', וגם בחליו לא דרש את ה' כי ברופאים ומתבאר שם שהכתוב מגנה אותו על זה. ויש להעיר במה שכתב בהמשך דבריו ראי' על המניעה להשתמש ברופאים ממה שאמרו בסוף מס' ברכות (ס"ד א') דרב יוסף לא קרא לביתו אפילו אומנא (להקיו דם), ונראה שמפרש, שלא קרא מפני שלא ה' צריך לו, אבל רש"י פירש, שזה ה' מפני ענותנותו, דכשה' צריך להקיו דם ה' הוא הולך לבית הרופא ולא הזמינו אליו, עכ"ל. אם כן אין זה כל ענין למה שרוצה הרמב"ן להחמיר בדבריו במניעת שמוש רופאים ורפואות. ואולי מפרש דלא כרש"י, אבל ה' לו להעיר על זה. ולפי מה שכתבנו למעלה ביחס היתר הרופא לרפאות במשל מנתנית לחם לעני רעב, אעפ"י שגם העניות היא מה' ואדרבה, עושין בזה מצוה רבה — כך אפשר להמשיל זה גם להחולה עצמו, שכמו שהעני רעב אינו יכול להשתמש לקבל לחם לאכול באמתלא שנגזרה עליו עניות, כך אין יכול החולה להשתמש להשתמש ברפואות. ואמנם ממקור אחד בתלמוד אפשר להביא סמוכין לדעת הרמב"ן, ואף עפ"י דבריו יתפרש ענין אחד בתלמוד הדורש באור מבורר. והוא מה שאמרו במס' ברכות (י' ב') ובפסחים (נ"ו א'), החזיקו המלך גנו ספר רפואות והודו לו חכמים, ופירש"י הטעם כדי שיבקשו החולים רחמים מה', והנה זה לכאורה כדברי הרמב"ן. אבל זה קשה, דלפי טעם זה ה' מהראוי שגם הרבה מלכים וצדיקים ינהיגו כזה, ומה זה נתעורר על זה דוקא חזקיהו המלך. אך הבאור הוא, דאמנם דבר זה, מגניזת ספר רפואות, כתייחס ומכון אך ורק לחזקיהו לבדו, לו ולא לוולתו, וזה ענינו וטעמו: כי לפי המבואר בסנהדרין (כ' א') היו לומדים תורה בימי חזקיהו יותר מאשר בדורו של משה ויהושע, ועוד יותר מזה מבואר שם (צ"ד ב'), כי בימי חזקיהו ה' למוד תורה כל כך הוון נפרץ עד "שלא מצאו תנוק ותנוקת איש ואשה שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה" (כך לשון הגמרא). ולפי זה, מכיון שכולם עסקו כל כך ברגש ובשקידה בתורה, באמת לא ה' אותו הדור צריך לרופאים ולרפואות, כמו שאמרו בגמרא דפוטה (כ"א א') דתורה אגונא מגנא, בין בעידנא דעסיק בה בין בעידנא דלא עסיק בה, ואם כן אין ראי' מננו לכל הדורות, כי דיה זכות התורה להציל מכל מחלה.

ועפ"י זה יתיישב קושית מהרש"א במס' גיטין (ע' א'), למה קבעו בתלמוד כמה עניני רפואות למחלות שונות, והלא חזקיהו גנו ספר רפואות ושבוהו חכמים, ולפי מה שכתבנו אין ראי' מחזקיהו, מפני שבני דורו אמנם לא היו צריכים לנה בזכות תורתם, כמבואר, ולכן אך הוא ה' רשאי לעשות כן, הוא ולא אחר.

משפטים

אלות

1. איך הפסוק שלנו מביא את פרשנו למהיץ כאן את דעתו פצנין רטואה ככלל?
2. פרשנו מביא את הרמב"ן אך מסתייג ממנו על ידי הדוגמאות שהוא מביא, התוכל להסביר?
3. מה לכאורה הראיה מן המלך חזקיהו לדעת הרמב"ן?
4. איך פרשנו מרחיב ומסביר שאין הדבר כק?
5. מה אם כן דעתו של פרשנו פצנין לה?

* * *

ב. תורת משה - האלשיך הקדוש
פרק כא' פסוקים לג'-לד':

השחית קו לקו במזיד, וזהו אומרו כי יפתח איש בגיהנם כור ליפול בו, ותהיה פתיחה בלבד שהיא עבירה בשוגג שתגרור לו עוד עבירה זולתה באופן יעמיק בו, או כי יכרה בודון כור ושחת ליפול בו שאינה פתיחה בלבד כי אם כריה עצמית שוחה עמוקה. ולא יכסנו שלא יחטא בסתר רק בגלוי, באופן ילמדו ממנו ויפלו בשחת רשתו ובורו שור או חמור שהוא מזיד כשור המנגח מזיד או שוגג כחמור בחסרון דעת, כי יראה הרואה וילמד לחטוא כמוהו. (T7) אז בעל הכור שהיה סיבה יחטיא כמוהו ישלם. ומה תקנתו לבל ישלם בגיהנם, הוא כסף ישיב לבעליו. שהחשק והכסף עד ה' אשר הפסיד אשר למד ממנו ישיב לבעליו, כי יחזירנו בתשובה. או קרא כסף אל הנפש זכה ולבנה שישכנה אליו על ידי תשובה. ואז על ידי כן, לא בלבד יתקן עוותו כי אם גם והמות יהיה לו, כי אשר למד ממנו וחטא ובחיינו נקרא מת עתה שיחזירנו בתשובה יהיה לו כאלו כראו.

וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור. בעל הכור ישלם כסף ישיב לבעליו והמת יהיה לו (כא לג'ד).
הנה מרבותינו ז"ל נלמדו וכן נעשה לדרוש רמז בדינים אלו כאשר דרשו רבותינו ז"ל (שמות רבה ל ז) על העגל מה שנאמר (פסוק לו) כי יגנוב איש שור, וכמאמר ז"ל במסכת בכא קמא (ס א) על כי תצא אש כו' (להלן כב ה) על הצרה הבאה על הרשעים ואוכלת רעים וטובים. ואומרה כי הנה עד כה דבר מהצרה הבאה על איש מזולתו על גופו לכפרת נפשו. (לג) עתה בא וידבר על הצרה הבאה על נפש אדם מאשר יראה וילמד ממעשה חבירו. כי יעשה ראובן את הרע שוגג או מזיד, ויראהו שמעון ויעשה כן גם הוא, ונפל גם הוא בכור כרה ויחפרהו ראובן. וזהו אומרו כי יפתח איש בור כו'. והוא כי דרך החוטא לבלתי התחיל במזיד כי אם בשוגג, והוא פתח להעמיק

אלות

1. התוכל להצריך לא הפרשנו מוציא פסוק זה מידי פסול ומצבירו פצנין אחר לחלוטין?
2. איך הוא מסביר את מהלך הפצנין לפי הפסוק?
3. איך ענה צויה להביא לידי צדון?
4. מהו "כסף" כאן?
5. איך ה"מת" קט כאילו לתחיה?
6. מה הרצון בכל זה?

* * *

ג. רש"י הירש

מכאן נראה, שכרני ארבעה השומרים קבעה התורה את מושג ההתחייבות המובטחת, שכל אדם המתקשר עם חברו ביחסי שמירה מקבל על עצמו מסתמא. הן אין אדם נעשה שומר אלא מתוך רצונו החופשי, והתחייבותו נובעת מתוך הסכס חופשי והרדי. והרי דיני ארבעה השומרים הם היסוד העיקרי לכל יחסי הגומלין החברתיים - יותר מכל שאר הדינים, וכל יחסי בני אדם, מקטן ועד גדול, אינם אלא יחסי שומרים במשמעות נרחבת. היחסים האלה מושתתים תמיד על עקרון ההדדיות של אימון. ושל ביצוע, והתורה הפליגה כאן בציון חומרת האחריות והחייבים, המוטלים על אדם בעל מצפון ובעל תודעת הצדק והיושר - אפילו קיבל על עצמו ללא תמורה ומרצונו החופשי לעשות במלאכת רעהו, כגון שקיבל לידו פקדון כשומר חנם. אחריות זו וחייבים אלה הוא קיבל על עצמו מסתמא, ואם רצונו להגביל מראש את מידת התחייבותו, רשאי הוא להתנות על כך

פרק כב' פסוק יד': וְאִם נִתְּבוֹנָן בְּחֵיבֵי אַרְבַּעַת הַשּׁוֹמְרִים, נִמְצָא שְׂמֵד אֶחָד גּוֹדֵל הַחֵיבִים אֵינּוּ עוֹמְדִים בֵּיחַם שׁוֹהַ לְעֶרֶךְ הַהֲנָאָה שֶׁהַשּׁוֹמֵר מְפִיק תְּמוּרַת הַתְּחִיבוּתוֹ; וּמֵאִיֶּדֶן - כָּל הַחֵיבִים הָאֵלֶּה לֹא חֵיבֵתֶם הַתּוֹרָה אֲלֵא בְּדֵינֵי הַשּׁוֹמְרִים. נְשׂוּחָה אֵת שִׁיעוֹר שְׂכָרוֹ הַרְגִּיל שֶׁל שׁוֹמֵר שָׂכָר - כִּנְגוֹ שׁוֹוֵי שֶׁל הַפְּקוּדוֹן שְׁעָלָיו לְשֶׁלֶם בְּמִקְרָים מְסוּיָמִים; אֵת עֶרֶךְ הַהֲנָאָה שֶׁהַשּׁוֹאֵל מְפִיק מִבְּהֵמָה שֶׁשָּׁאֵל אוֹתָהּ חֲנֹם לְיוֹם אֶחָד - כִּנְגוֹ הַתְּחִיבוּתוֹ לְשֶׁלֶם אֵת דְּמֵי הַבְּהֵמָה, אִפִּילוּ מִתָּה מִתָּה טְבַעִית בְּבֵית הַשּׁוֹאֵל; אֵת חֵיבוֹ שֶׁל שׁוֹמֵר שְׂכָר לְשֶׁלֶם אֵת הַפְּקוּדוֹן - אִפִּילוּ נִגְנַב בְּשַׁעַת לַיְלָה מִמְּקוֹם הַשּׁוֹמֵר שְׂמִירָה מְעוּלָה וְכוּ', וּמֵאִיֶּדֶן - אִפִּילוּ עַל פְּשִׁיעָה אֵין אָדָם חֵיבֵב בְּדֵינֵי אָדָם, אֲלֵא אִם כֵּן הוּא מֵאַרְבַּעַת הַשּׁוֹמְרִים; וְעָלָיו רַק לְצַאת יָדֵי שְׂמִיָּם. כָּל הַנּוֹקִיָּם, שְׁעָלֵיהֶם מְדוּבָר כִּאֵן, אֵינֶם תּוֹצְאוֹת שֶׁל מַעֲשֵׂי חַבְלָה, אֲלֵא הֵם "גְּרָמָא" בְּלַבַּד, וּמִן הַתּוֹרָה גְּרָמָא בְּנוֹקִיָּן פְּטוּר, כִּגוֹן "הַפּוֹרֵץ גֵּדֵר בְּפָנָיו בְּהֵמַת חֲבִירוֹ - פְּטוּר מִדֵּינֵי אָדָם (וְרַק חֵיבֵב עַל הַנּוֹק שְׂגָרָם בְּמִשְׁרִין עַל־יְדֵי סְחִירַת הַכּוֹתֵל) וְחֵיבֵב בְּדֵינֵי שְׂמִיָּם" (בבאקמא נה ע"ב).

משפטים

תפיסה זו מסתברת עלידי העובדה, שבמקרה אחד ויחיד נשארים חיובי השומרים בחוקם — אפילו „בבעלים“. מקרה זה הוא „שליחות יד“, הוזה אומר: אם אך שלח השומר את ידו בפקדון על מנת להשתמש בו בדרך בלתי-חוקית, הרי שיצא מכלל שומר ובא לכלל גולן, וחיוב באונסין מכל מקום, שכן „שליחות יד בבעלים חייב“ (עי' בבא-מציעא מא ע"ב, קצות-החושן סי' שמו סעיף א). שליחות יד היתה פגיעה ישירה בפקדון הנידונה בבית דין — אף מחוץ למסגרת דיני שומרים, ופגיעה זו אינה יכולה להיות כלולה באותם סעיפי האחריות שהשומר מסתמא לא קיבל על עצמו, שהרי דינו כדין אדם המזיק, ואילו פגע בנופו של העובר — היה מתחייב בדין מכל מקום (השוה רא"ש, בבא-מציעא פרק ד סי' כא, לדף נו ע"ב). במקרה חריג זה מצאנו אפוא ראייה לטעם העיקרון של שאילה בבעלים, כפי ששיערו אותו.

בשעת קבלתן עלידי הסכם מפורש: „מתנה שומר תנם להיות פסור משבועה והשואל להיות פסור מלשום וכו'“ (בבא-מציעא צד ע"א). אין זה בכלל „מתנה על מה שכתוב בתורה — וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל“, ולא רק משום שכל המתנה וכו' „בדבר שבממון תנאו קיים“, אלא משום „דמעיקרא לא שעבד נפשיה“ (שם).

והנה אמרה התורה, שאדם שהעמיד את גופו לרשות חברו, ואחר כך גם מסר לידו הפץ לשמירה, — מסתמא לא הטיל עליו אחריות יותר גדולה ביחס לחפץ, ממה שהשומר קיבל על עצמו ביחס אל גופו של המפקיד. למשל: מן הדין אין המעביד חייב לשלם פיצויים לעובד שנפגע בנופו בשעת עבודתו. מכאן שאם קיבל המעביד לידו הפץ לשמירה — מיד אדם העובד אצלו, הרי שמסתמא לא קיבל על עצמו אחריות יותר גדולה עבור החפץ הנה. אדרבה, אחריות רחבה יותר צריך שתיקבע במפורש בשעת מסירת הפקדון.

אלו

1. מה מביא את פרשנו לראות בהלכות השוארים אפן פינה יסודית לכלל דיני נזיקין?
2. למה חשוב לו להדגיש שהשוארים כולל מקבלים על עצמם את תפקידם מתוך רצון חופשי?
3. איך זה מסביר את ההחמרה באחריות ולפיכך התשלום של השוארים?
4. איך מתחלפים כאן אימון ופיצוץ ואף מה זה מוביל?
5. מה מופנה של המלה: „מסתמא“ כאן?
6. כמה „שליחות יד“ מננה את כל התמונה?
7. התוכל למצוא רציון מרכזי המדריך את פרשנו בכל זה?

* * *

ד. ספורנו עם פירוש הרב י. קופרמן . פרק כג' פסוקים לא, לג':

77. גירוש תושבי הארץ נתון בידכם, וקשה על פירוש רבינו מפסוקים מפורשים „וגרשה“ (פסוק כח), „מעט מעט אגרשנו“ (פסוק ל) ושמא יפרש רבינו שרק השלב הראשון של הגירוש ייעשה בידי ה' („החוי כעני חתי“ - פסוק כח). ואילו אח"כ הם מסורים בידי בני ישראל שצריכים הם לגרשם.

78. ומכלל לאו זה אתה שומע הן, שכל עוד לא כבשתם או התישבתם בחלקים מסוימים של הארץ, מוטל עליכם דין „וגרשתמו“, בעוד מותר להם לשבת שם ואין כל מצוה למנוע זאת מהם. האיסור הוא מגורים ביחוד, מחשש התבוללות. 79. מוסב, איפוא, על הרישא של הפסוק, „לא ישבו בארץ“, „כי“ הוא נתינת טעם, ואינו מתיחס ל"כי" העבד את אלוהיהם“. 80. ורבינו קורא את הפסוק כך: לא ישבו בארץ, משום שאו יהיו לך למוקש, ויחטיאו אותך לה' בזה שתעבדו את אלוהיהם.

(לא) פי אתן בידכם את ישרי הארץ וגרשתמו. הדבר מסור בידכם, ואתם אל תתעצלו בזה, כמו שהעיד בזה יהושע באמרו „עד אנה אתם מתרפים לבוא לרשת את הארץ אשר נתן לכם ה' אלהי אבותיכם“ (יהושע יח, ג).

(לג) לא ישבו בארץ. באותו החלק מהארץ שתקבש ותשב בו אתה לא ישבו הם, הפך מה ששעו, כמו שהעיד באמרו „וישב בקרב הקנעני בקרב הגר“ (שופטים א, כט), „וישב בקרב הקנעני ישרי הארץ“ (שם א, לג). פי יהיה לך למוקש. שבתם בארץ, שיגרם שתעבד את אלוהיהם⁸⁰.

אלו

1. מה פירושו המיוחד של פרשנו לפסוק לא' וצ' סמך מה פסוק הוא צוה כן?
2. למה חשוב לו להדגיש זאת?
3. פסוק לא' מסביר פרשנו את התחילי, מה ואיך צלינו לנהוג?
4. ממה צלינו לנהוג פאירוש ולמה?

* * *